

מקורות לעיון במס' יבמות: פרק האשה רבה

דף יד

שבט תשע"ב

מ. זילברמן

(פח:) **וקדשתו**. איתא בגמ' וקדשתו בעל כרחו. וכתב הב"י (אה"ע סי' ו סי"ג), "כתוב בארחות חיים (הל' אסו"ב אות יז) כתב רב נטרונאי כהן דנסיב גרושה או אחת מהפסולות ושמיתו יתיה תרי תלתא זימני ולא שבקה ואמר לא ניהא לי דלהוי כהן משמתין ליה לעולם עד דפריש מינה ומגרש לה דאמרינן וקדשתו בעל כרחו ובתשובה אחרת לגאון מתבעי לאפרושינן ואכרוזי עלייהו דליפרשו כהנים מינייהו דלא ליתקלו בהו למתבעי לשמותי עד דפריש מינה לאלקיוה ואי חיישינן דאזיל לדוכתא אחרינא ופריס ידיה קייצין ליה לראש אצבעותיה וקבעין ביה מומא דלא ליפרוס ידיה". והביא דברים דומים בשם תשובת הרמב"ם. וכן פסק בשו"ע שם, "כהן שנשא אחת מהפסולות מחרימין אותם ומחרימין כל הנושא ונותן עמהן וכיוצא בחומרות אלו עד שיגרשנה". ובהלכות ברכת כהנים (או"ח סי' קכח ס"מ) פסק (ע"פ שו"ת רשב"א ח"ז סי' כא), "כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם". [אך ראה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' נו) שהציע דמה דוקדשתו משמש כמקור גם לדין שמכבדים כהנים וגם לדין וקדשתו בעל כרחו מוכח דחייב לכבד אף כהן העובר עבירה כל זמן שאינו מומר].

(פט:) **הפקר בית דין הפקר**. נחלקו הראשונים אי יש בכח הפקר ב"ד הפקר רק להפקיע ממון האחד או אף להקנותו לאחר. הרשב"א (גיטין לו:) כתב שכח ב"ד יפה להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפ"ל קודם שבא לידו. ואילו השטמ"ק בב"ב ק. (ד"ה ור"א בשם ר' יונה) כתב דהפקר ב"ד הפקר מהני לאבד זכותו של בעל הנכסים כך שיש ביכולת חבירו להחזיק בנכסיו ברשות ב"ד, אבל אינו זוכה בו בדיבור ב"ד בעלמא עד שיחזיק בו בפועל. [ובמהרי"ץ חו"ת לגיטין (יד.) הביא ראיה לדעה זו דאין בכח הפקר ב"ד הפקר להקנות ממון של זה לאחר מדין מעמד שלשתן, דבמעמד שלשתן, שהוא קנין דרבנן (וקנין דרבנן מהני מכח הפקר ב"ד הפקר), מה שקונה השני קודם שיגיע לידו היינו רק מכח ההלכתא בלא טעמא דמעמד שלשתן, דבכללי קנינים לא היה בכח רבנן אלא להפקיר ולא להקנות].

בים של שלמה (יבמות פ"י סי' יט וכן כתבו הרבה אחרונים) תלה מחלוקת זו במח' בסוגיין במקור הפקר ב"ד הפקר. [וכן בעצם יוצא מדברי הרשב"א בגיטין]. דאיתא בגמ' דאמר ר' יצחק מנלן שהפקר ב"ד היה הפקר שנאמר (עזרא י) וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. ר' אלעזר אמר מהכא (יהושע יט) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו'. וכי מה ענין ראשים אצל אבות לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו, ע"כ. הרי מהפסוק בעזרא חזינן דיש בכח הפקר ב"ד הפקר להפקיע ממון

אבל לא מצינו שיש כח להקנות לאחרים. ואילו מהפסוק ביהושע חזינן דיש בכח הפקר ב"ד הפקר אף להקנות. וע"ע בזה בשו"ת רע"א סי' רכא ס"ו.

ולכאורה יש להעיר על תליית המהרש"ל מדברי הרמב"ם בפכ"ד סנהדרין ה"ו, שכתב, "וכן יש לדיין להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגדור פרצת הדת ... והרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבוא וגו' מכאן שהפקר ב"ד הפקר". הרי מדברי הרמב"ם "ומאבד ונותן" משמע דיש בכח הפקר ב"ד הפקר לא רק להפקיע אלא אף להקנות, ומ"מ הביא הרמב"ם רק הפסוק מעזרא, ולדברי המהרש"ל הפסוק בעזרא מלמד שיש לב"ד כח להפקיע אבל לא להקנות. אך במהדורת פרנקל גירסתו בדברי הרמב"ם ע"פ כת"י היא "ומאבד זכותן" במקום "ומאבד ונותן". ולפ"ז אין שום משמעות בדברי הרמב"ם שיש בהפקר ב"ד הפקר בכדי להקנות וא"ש דברי המהרש"ל.

וכן א"ש הרמב"ם לשיטתו בסוגי' בגיטין. דאיתא בגמ' (שם לו.) תנן התם (שביעית פ"י מ"ג) פרוסבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן ... ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורה היא ... ומי איכא מידי דמדאורי' לא משמטא שביעית ותקינן רבנן דתשמט. אמר אביי שוא"ת. רבא אמר הפקר ב"ד הפקר, ע"כ. ופירש"י בד"ה רבא אמר, "לעולם בין לרבנן דפליגי אדרבי ואמרי שביעית להשמט מלוה בזה"ז דאורי' ותקין הלל דלא תשמט לא תקשי וכו'". הרי רש"י ס"ל דשינויא דרבא דאמר הפקר ב"ד הפקר גם קאי אדלעיל ומי איכא מידי דמדאורי' משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא, דעל דרך הפקר ב"ד הפקר מהני פרוזבול אף במקום שמיטה דאורי'. והתוס' (לו. ד"ה מי איכא) חולקים על רש"י וס"ל דטעם הפקר ב"ד הפקר לא מהני במקום שביעית דאורי'.

ובמחלוקת זו נחלקו הרמב"ם והראב"ד (פ"ט שמיטה ויובל הט"ז). הרמב"ם כתב, "ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזה"ז שהיא מד"ס אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה". והשיג הראב"ד, "זה אינו מחוור דאביי הוא דאמר הכי אבל רבא פליג ואמר הפקר ב"ד הפקר הלכך נוהג בכל זמן". והעיר הכ"מ דנחלקו במח' רש"י והתוס', דהרמב"ם כתוס' והראב"ד כרש"י.

והרשב"א שאזיל בשיטת רש"י דשינויא דרבא קאי אאיבעיא קמא הסביר דכיון דהפקר ב"ד הפקר מהני לא רק להפקיע אלא אף להקנות, תקנת פרוזבול מהני אף בשמיטה דאורי' להפקיע הממון מן הלוה ולהקנותו למלוה. ולפ"ז כיון דהרמב"ם בהל' סנהדרין פסק כר' יצחק דילפינן הפקר ב"ד הפקר מן הפסוק בעזרא ואין בהפקר ב"ד הפקר כח להקנות ע"כ פירש דשינויא דרבא קאי רק אאיבעיא בתרא של הגמרא ולא אאיבעיא קמא. וכן כתב הכ"מ בהל' שמו"י, "אבל רבינו נראה שמפרש כפי' התוס' ... וטעמא דכיון שאין הממון בידו הפקירוהו ב"ד אבל להוציא מידו שלא כדין תורה כלומר איל היתה שמטת כספים דאורייתא לא הוו מתקני להוציא מידו על ידי הפקר". [אך לדברינו צריך היה לצאת שלרש"י שפירש דשינויא דרבא קאי על איבעיא קמא המקור העקרוני להפקר ב"ד הפקר הוא מן הקרא דיהושע. ואילו רש"י בר"ה (כב: ד"ה מאתים רק הביא הקרא דעזרא.)]